

DOĞUŞ

Kars Halkevi Aylık Dergisi

Sayı : 5 (46)

İlkteşrin 1939

Yıl : 5

İçindekiler

30 Eylül Sarıkamışın Kurtuluşu	Doğuş
Kars ili bölgesinin en eski çağlardanberi gördüğü yerleşme, akın ve hakin.iyetlerin pek kısa bir çizelgesi. (2)	M. F. Çelik
Sarıkamışın — Kızılkamışın (nazım)	N. Sabri Ergül
Halkiya: Karsa söylenen taşınmaz şiiirler (5)	K. Kırzi
Hasret ve İştiiyak (nazım)	A. Akçaylı
Kurtuluş Savaşı Tarihimize Önemli bir Noktanın Aydınlatılması	Yasin Akdağ
Bir Muallimin Notları : Birinci Sınıfta İlk Gün	İ. Aytekin Kültür
Karsa Şiiir Günlerinde söylenen şiiirler	F. Saltkan
İğdir (nazım)	M. E. Zığem
İçtimaf h. yatta terbiye (3)	M. Ali Özaaç
Horum Zaferine (nazım)	Şevki Özdemir
İlim ve Bilgi	Hikmet Atalay
Genç Kalemler: Malazgert Surları	M. Ali Ermiş
" " Türk Elleriine	M. Cemal Çelik

DOĞUŞ

Kars Halkevi Aylık Dergisi

30 EYLÜL 1920
Sarıkamışın Kurtuluşu

Yer yüzünde, hepsi de Anayurt batısında olmak üzere şim dilik dokuz kadar Sarıkamış tanıyoruz: Aral denizi - Hazar denizi arasında ve Ural ölkesinde Aşbulak bataklığına karışan (Sarıkamış deresi), Aral Denizi - Ural Irmağı arasında (Sarıkamış kendi), Hivede 42. arz derecesi üzerinde büyük (Sarıkamış gölü) ve (Sarıkamış kendi), Kuzey Kafkas ölkesinde Koma ve Don [Duna] ırmakları ağızları doğrusundan Kafkaslara muvazi giden (Sarıkamış ve Maniç bataklık ve göller zencirlemesi); Türkiyede de bugün, (Yozkat Sarıkamışı) ve (Elâziğ-Harpüt Sarıkamışı) ndan sonra (Kars Sarıkamışı) gelir ki, son çağ Türk tarihinde en kanlı kavgalarla "Türk Ordusunun dayanıklılık ve yılmazlığı," nı — neticesi ne olur olsun—bir söz ile "şanımız," gösteren sayfalarda adı geçen Sarıkamış bu Sarıkamıştır.

Kars çayı yukarsında ve Soğanlı dağları batı eteklerinde bulunan Sarıkamış, eskiden Kars Eyaletinin Verişan Sancağına bağlı sessiz biz zegan yani dağ köyü idi. 93 ten üç yıl sonrasına dek Kars çayının solunda, çamlıklar içerisinde çok güzel ve sevimli bir köy olan Sarıkamışın—2200 metrede kamış bulunmayacağına göre— bu adı taşıyan bir Türk boyuna göre adlanmış olduğu anlaşılıyor. 1864 sonbaharındanberi bu rada, baba dede yurtlarından zorla kovulan Çerkes kardeşlerimiz yerleştirilmiş bulunuyordu. 93 savaşı sonunda yapılan ilk muahede [Ayastefanos] ile bütün Soğanlı bölgesinin Köték'e

kadar Ruslara bırakılması felâketimizde Sarıkamış da sınır dışında kalmıştı.

1880 yılında Sarıkamışın karşısında—güney doğudaki ormanlıkta kesilen çamların yerindeki alanda, Çarlık Rusya, İskender-un—Basrayı — İlık denizleri elde edecek olan ordusuna görklü kışlalar yaptırmaya başladı; bu kışlaların bulunduğu sırtların eteklerine de, daha çok Hıristiyan ahâlinin ev, dükkan yaparak burayı şeneltmesini teşvik etti. Yeni Sarıkamışa, Yurdumuzda Rusların istilâ yolunu takip ve eminleştiren bu yolu kısaltan yani Tiflisten Karsa gelen demiryolu da yetiştirdi. 1827 denberi, Karsı almak için, Gümrüğü'nün bir köy iken kos koca bir şehir olmasına yerli ahaliyi ve hasseten Ermenileri teşvik eden Ruslar; bu sefer de Erzurum ve ilerisini almak için, Sarıkamışın, büyük bir hareket üssü olacak şekilde şenelmesina—yine aynı düşünce ile—çalışmış ve bunu da başarmışlardı...

*

Tarihin ne az görülür cilvesidir ki, canavar İvan çağında bin bir hile ve düşükükler'e, Türklüğü yıkarak yükselmeye ve ilk olarak (Çarlık) ünile anılmaya başlayan Rusya; bu ilk büyüme yıllarında, Kazan'dan sonra 1554 te Astarhan Türk hanlığına da son verip ilerlerken, Kafkaslar kuzeyindeki o (Sarıkamış bataklık ve gölleri) önünde duraklamış, ve çarlık ordusu her saldırışında, türlü adlar taşıyan Türk boyları tarafından bu ova ve sazlık sarıkamışta gömülüp, yok edilmişti. Büyük harpte de, bizim dağ ve ormanlık Sarıkamışımızda herkesin bildiği gibi, Türk ordusu, gösterdiği eşsiz bahadırılık ve akıllara durgunluk veren korkuruzluğu sonunda, Rusya çarlığının son yıllarını gerileyiş ve çöküşünü gördü. [Bu sırada 3 kolorduluk Türk kuvvetinin uğrunda gittiği acısını gören Sarıkamış için: karlılar, "Bir Sarıkamış uğruna doksan bin fidan kırıldı., ve bütün Anadoluda, "Sarıkamışta kırıldı gonca gülün tezeleri,, diyorlar.]

*

Ak deniz ve Basra körfezine kolayca inmek için yüzyıldanberi Rusların baştan çıkardığı Ermenilere, Bolşevik ihtilâli en büyük ve kaçırılmaz bir fırsattı.. Fakat çok geçmeden Türk ordusu, Çanakkaledede gömdüğü çarlığın kirli eline geçen yurt parçalarını geri almaya başlamış, ve 1918 nisan 11 inde Sarıkamış, 25 inde Karsı Rus subayları ve kurmayları komutasındaki Taşnakçaların vahşet ve kırıgınından kurtarmıştı. [Bu sıra ilk Ermeni mezalimini tesbite gelen bitaraf hey'etin üyeleri, Sarıkamışa—yangın kokuları ortada iken—"Şarkın İsviçresi

diyorlardı.]

Bu sefer de önümüze çıkan ve elimizi kolumuzu bağlayan uğursuz Mondros mütarekesi, Ermenilere en büyük umut ve hayallerini gerçekleştirme serâbını göstermişti.. Yine çok geçmeden, Ermenilerin "Arşa dayanan zulümleri,, ne çabucak son vermek için ve Ulusal Andımız [Millî Misakımız] ı yerine getirmeye gelen şanlı ordumuz ilerlemiş, 30 Eylül 1920 de kan ve alevler içerisinde kalan Sarıkamışımızı kurtarmış oldu..

Bugün günden güne şenlenip, büyüyen Sarıkamışta, Kars çayı sol yanındaki eski semte (yukarı Sarıkamış) denilmekte ve her iki semt birleşerek, tabiatın kendilerine bağışladığı eşsiz güzellik, sağlık ve hoşluk kaynakları içerisinde, gerek kendi ve gerekse bütün Türklük gövdesindeki eski yaralarını şanlı Albayrağımızın gölgesinde sağaltmış bulunuyor.

Bütün addaşlarını imrendiren Sarıkamış böylesi yücelten mu zaffer ve şanlı ordumuz binler yaşasın!

"DOĞUŞ,,

Tarih araştırmalarından:

Kars ili bölgesinin eneski çağlardanberi gördüğü yerleşme, akın ve hakimiyetlerin pek kısa bir çizelgesi

-2-

M. Fahrettin Çelik

—Geçen Sayıdan devam—

Güneyde:— Kaldi ölkesi güneyinde, Van gölü kuz-y yanı ve Mırat'tan Kerkük güneyine dek yayılan ve Zagros dağlarından Fırat'a, bu günkü Gaziantep'e dek uzayan bölgedeki Artalar; uzun zaman genel olarak [5000--1450] (Hurri) adile anılırdı. Onun için, biz de genel olarak Kaldi güneyini (Hurri Ölkesi) diye göstereceğiz [sonraları Asur çağında bu ölke (Nayri) ve M. Ö. IX yüzyıldan sonra da (Urartu) diye anılmaya başladı].

Hurri ölkesinde, (Urmiye gölü, K. Zapsuyu, Dicle ve Buhtan çayı) arasındaki bölgede eskiden (Guti) adile anılan Artalardan (Karduk) [K—arduk = Ak—Arta] lar bulunuyordu. Bu gün (Kürt) adile anılan oymağımız, M.Ö. 401 yılında Eksenofonun, yakından görerek pek bahadır ve kavgacı olarak tesbit ettiği (Kardukhi, Karduk) ların torunu olup; Kürt adı da 2400 yıldanberi tanınan bu Karduk [Ak—arta] dan ibarettir. Kardukların doğusunda ve Kaldinin doğu güneyinde ise Artalardan (Med—Maday) Türkleri bulunuyordu ki sonra dan bunlardan bir boy Tebriz ve Erdebil çevresinde (Atropaten = Atarabat —kan) adile anılırdı. Bugünkü (Azarbacan) adı bundan kalmazdır.

Kardukların batısında Ninova ve Asur sitelerile çevresinde Artalardan Subartu adile de anılan (Subari) Türkleri; bunların batısında da (Urfa ve Maraş) çevresinde (Mitanni) Türkleri bulunuyordu. [Sonradan Subari'ye gelen Samiler, Artalarla birlikte kurdukları Asur devletine göre burası da (Asur-eli) adile anılırdı.]

Karduklarla Kaldi arasında ve Van gölü çevresindeki Artalar (Urartu) [Ur—artu = Gök—artu = Gök arta] adını taşımakta idiler ki, Eti ve Hurri Türklerinde görülen tanrı (Teşup — Tesup) un adını taşıyan (Tospa) [Van] en büyük merkezleri idi.

Urartu'nun batısında, (Buhtan çayı aşağısı, Van gölü batı yanı ve Dicle) arasında (Armeni) bölgesi bulunuyordu. Artaların Kaldiye sınırdan olan bu yurdu, ünlü Akkad kralı Naram—Sin çağında [M. Ö. 2700] (Armanum) adile anılan bölgeden ibarettir. [Bugün kendilerine (Hay) diyen ve hıristiyan Türklerden ibaret olan kavme verdiğimiz (Armeni—Ermeni) adı da bu 4700 yıllık (Armanum) dan çıkmadır. M.Ö, VI yüz yılda Dara I nin Behistun yazıtlarında (Armina ve Armania) ve Med yazıtlarında (Harminiya ve Harminyap) diye anılan bölge de bu Armeni'den ibarettir. Dilleri sonradan ari çalan bu Armenililerin—tıpkı Gürcü—Kolkit efsanesinde olduğu gibi—M.Ö. denberi yazıya geçen [Mar Abas Katina] eski bir efsanesine—ki Urartulardan kalmazdır—göre, Haylar (Ermeniler) Yafesin oğlu Gomer (Kimir) onun oğlu Tiras (Tırak) onun oğlu Torgom [To—kom] un oğlu Hayık (Kayık) tan töremişlerdir. Ve Ermeni adı da Hayıkın oğlu Armenag'dan kalmazdır. [Bu uluata adlarının hepsinin Turanlı ve Türk oymak adlarından hele Hayık'ın Oğuzun torunu Kayığ—ki Kayı ve Kayihan da denilir—dan ibaret olduğu meydandadır]

Armenin batısında ve aşağı Mırat boyunda (Palu—Malatya bölgesinde) Artalar doğrudan doğruya (Türk) adının eski biçiminden ibaret olan (Torgom) ve çoğu kez (Togarma) adile anılırlardı. İsadın binlerce yıl önce (Tegaramma) biçiminde ve Sümer çağındanberi tanınmış olan bu bölge, Dicle ile Fırat arasında savaşmış olan Asur krallarından Şamsi—Adad I in vergi aldığı bölgelerden gösterilen ve yukarı ölke (Urtu) yanında bulunan (Tukri) nin aynıdır. Eskiden Tegaramma ve Asurlularca Tukri diye tanınan bu bölge, Tivratta (Togarma) hanedanı ve M.S. ki eserlerde (Torgom ve Torgomlu) yurdu diye tanınmıştır. Bu Togarmalılar, 24 Oğuz boylarından (Töker—Tokar—Tokharlar) ile Gal Türklerinin Helvet oymağından Zürih çevresinde bulunan (Tigurini) ve Gürcülerden (Dugorlar)la yakınlığı olup, bir ortak adı taşımakta idiler.)

Kars ilinin uzak ve yakın çevresindeki eneski yerlilerden [Türklerden] Artaların, tarihin bize tanıttığı oymak ve boyların kısaca gördükten sonra; Kars ilinin kendi yerlilerini görelim. Artalardan olan bu yerliler M.Ö. leri boylarına göre, (Sırak), (Gogar), (Faziyen), (Alarod) ve (Taok) adlarla tanınmışlardır.

Sıraklar:—Sakalardan Alan oymağının iki büyük boyundan birisi olan Sıraklar [ötekisi Aorsı], (Talm, Gümrü Pembek,

Akbaba, Şüregel, Digor ve K. Nahçıvan) bölgesinde otururlardı [İstrabon, Batlamyus] Şüregel (Şırak—el = Sırak—el) bunların adile anılmaktadır.

Gogarlar:—Sakaların (Gagu) adını taşıyan bu boyları, Kürün sağ yanı ve kaynaklarında (Borçalı, Mangilis, Khıram boyu, Borçom, Ahıska, Hırtıs, Ahılkelek, Ardahan v. Çıldır gölü çevresinde) yerleşmişlerdi. Gaguların, M.Ö. VII yüzyılda burada yerleştiği anlaşılıyor [İstrabon, Batlamyus]. Arsaklılar çağında Gugark (Guga adamı) diye anılıp, yerlerine eski den (Gogaren = Gogar yurdu) denilirdi. Bugün de Karşılının, (Ahıska Ardahan ve Ahılkelek) yerlilerine (Gagavan) de mekte devam etmeleri, bunların (Gogu—Gogar) ların torunları olduğuna en canlı bir belgedir. Radloffun haber verdiği, Oğuzların (Gagu, Gaga veya Gogu) boyu ile Basarabyadaki ortodoks Türklerden (Gagauz = Gaga—uz) lar ve Deliorman Türklerinden (Gocal = Gagal) ların bu Gogarenli (Gagu) lar ile yakınlık ve bir ortak adı taşıdıkları anlaşılıyor. [Sumerlerin yaratılış Destanında adı geçen ve Anşar (gök çevresi) tanrının elçisi (Gagu) ile de ilgisi bulunan (Gogar) ların adı Tiflis yanındaki (Gocor) dağı Ahılkelekteki (Goguya), (Gogaşen) Poshovdaki (Gokacur) ve Gümrü kuzeyindeki (Cacur) hatta bağları ve şarabı ünlü alan (Kakhet = Kak—et= kak yurdu) ve Batım yanındaki (Kokhaber= Koka—bert = Koka—kale) gibi yeradlarında da yaşamaktadır.]

Faziyenler:—Kaldi boylarından oldukları anlaşılan bu boy (Karakurut—Mıngert, Pasenler, Hınıs ve Tekman) gibi Aras yukarılarında yerleşmişlerdi. İlk önce bunlardan, M.Ö. 401 yılında buradan geçmiş olan Yunanlı Eksenofon (Fazien) adile bahsetmiştir. Arsaklar çağında (Basen) ve bugün (Pasen) adile anılan 300 köylü ova bunların adını taşımaktadır. [Pasenlilerin, Kütayisten geçip batı yanında Karadenize karışan Riyon ırmağına eskiden verilen Fazis—Faşe ve bura yerlilerile ilgileri yani yakınlıkları olduğu anlaşılıyor. Eski bir coğrafyada "Faz, Faze, Fazi," adlı bir yırtıcı kuşdan ötürü Fazisin bu adı aldığı yazılıdır Farsça sanılan (Baz = doğan) ile bu Pasenlilerin adında bir birlik olsa gerek.]

Alarodlar:—Çaldıran Merend, Maku, bugünkü Ağrı İli ve Kağızman yerlilerinden olan Artaları, Herodot (Alarodien= Alarodlu lar) diye anmıştır. (Alardi) [Prof Ş. Günaltay] de denilen bu boy (Al—artı) diye (Urartu—Gök—artu) ve (K—artuk = Ak—artuk) lardan ayrılırdı. Ağrının Tevrattaki adı olan (Ararat=Al—arta) nın bunlara göre adlandırıldığı sanılıyor.]

Taoklar:—Geçen sayıda da gördüğümüz bu boy Sakaların (Dahi ve Dae) adile anılan boyundandır. Eksenofon [M.Ö. 401] Oltu çayı boyundan geçerken bunlarla savaşmış ve (Taok—Taokhi) adile anmıştır. Hispir (İspir) lilerle komşu olan Taoklar, (Kars—merkez, Göle, Sarıkamış, Penek, Bardız, Oltu Narman, Tortum ve Kiskim—Yusufeli) bölgesinde yerleşmişlerdi, Oltu kuzeyindeki 30 köylü (Tavuskert = Taok—kale) bu boyun adını taşımakta olduğu gibi, Oltudaki (Taht), Yusufelideki (Tıvasor—Tokasor), Göldeki (Tikoş), Sarıkamıştaki (Tuvgun—Takun) köyleri 93 e dek Kars—merkez sancağına verilen (Tokht, Takht = Taok—et = Taok—yurdu) da bu Taoklara göre yani Karşılının 2400 yıldanberi buranın yerlisi olarak tanınan eski bir Türk boyundan indiğine göre verilmiş bulunuyordu. [1], Ne yazık ki 93 ter. sonra Rus idaresi bu adı resmen kaldırdığı gibi, bugün bizde kullanılmamaktayız.

Bu konuyu bitirirken, her zaman gözönünde tutulması gereken şu gerçeklikleri daha açık olarak göstereyim: Kaldi ülkesinden olan Kars ili bölgesinin uzak ve yakın çevresinin yerlileri hep buraların binlerce yıldanberi yerlileri ve Arta Türklerinden olup; Van gölü güneyinden gelme Arta Türklerinden (Kürtler) in, Azarbacandan gelme Artalardan Terekemelerin ve İslamıktan sonra Seyhun—Ceyhun bölgesinden gelme Türkmenlerin (Yeni Oğuzların) YERLİ diye andıkları şenliğimiz, bulduğukla t yere göre, Sırak, Gogar, Taok, Pasen ve Alarod—Alardilerin kalgın ve torunlarından ibaret ve buraların binlerce yıldanberi öz yerlisidiler. [Erivan bölgesi—Sahat Çukuruna sonradan gelme Ermeniler de Armen ve Part Türklerinin hıristiyanlarından ibarettirler.]

Hakimiyet

Hakim veya idare edenlerin menşe ve adı

çağı yılı

Van gölü çevresinde hükümete geçmiş olan Urartu (Gök—artu) ve kaldı—Haldi hanlığı ile ortak—birleşik idaresi M.Ö. 780—518 272

(Bu çağda Kars bölgesi de, Kafkaslardan inerek Anadolu ve Medyeye akın eden İskit—Saka Türklerinin akınlarına uğramış ve Ardahan bölgesine Gagu, Şüregel bölgesine de Sırak

[1] Tokht ve Takht te görülen (t ve it) eki; eski türkçede—bugünkü Gürcü dillerinde olduğu gibi—yer ve cemi edatı idi; Hit—it, Kolk—it, Hispir—it ve bugünkü İmer—et, Acar—et, Kakh—et, Urus—et ve ilâh. de görüldüğü gibi.

Hakim veya idare edenlerin menşe ve adı (boyaları yerleşmiştir.)	Hakimiyet	
	Çağı	yılı
İran yaylâsında büyüyen Turanlı Akamanlı İslâhî imparatorluğu idaresi.....	518 -- 331	187
(Med Türklerinin hakimiyetinin devamı mahiyetindeki bu çağda, Kars bölgesi Alarod satraplığı—eyaletinde gâh yerli ve gâh imparatorluk valileri ile idare olunurdu) Makedonyalı Büyük İskenderin, İranı istilâsı ve Akamanlı imparatorluğunun yıkılması ile Kars bölgesinde başlayan yerli beyler ve arasına Atropaten (Azarbacan) hanları idaresi.....	331 -- *189	142
Saka Türklerinden Partların Arsak I han başbuğluğunda Makedonyalılara isyan ile İran yaylâsı (Medye) ve eski Hurri ölkesine hakim olmaları ile başlayan Arsak (Part)lara bağlı yerli hanlar (Artaksiyaslar) idaresi.....	* 189 -- M.S. 66	255
Sakalardan Part Türklerinin, Kaldi ve Hurri kuzeyinde Tiridat I hanla başlayan [batı] Arsaklar (Arşgunik) idaresi.....	66--428	362
İran yaylâsında Farslı Sasanlıların hakim olmaları ile, yıkılmaya başlayan büyük Part (Arsak) devletinin batı [Kaldi ve yukarı Hurri] daki kolunun da ortadan kaldırılması ile başlayan Sasan, Bizans ve yerli beyler idaresi.....	428--699	271
(Bu sırada Sasanlı—Bizans savaşlarından faydalanan yerli han ve bey ocakları da erkinlikle hükümet kurmuşlardı ki bu çağda Anı da Arsaklardan ünlü bir ocak olan Kamsarakan Türkbeyliği ve Pekranda (Digordak) Bağrat Türk beyliği Kars bölgesinin doğu ve güneyini; Ardahan'da kurulan Kılarcet Türk beyliği de Ardahan ve Oltu [kuzey ve batı] Bölgesini idare etmekte idiler.)		
İslam dininin verdiği ilk hızla Aras—Kütu an Arap—İslam		

Hakim veya idare edenlerin menşe ve adı	Hakimiyet	
	çağı	yılı
idare.si.....	699—855	156
(Bu çağdan önce Halife Osman zamanında bir aralık Kars bölgesi de İslamlar idaresine geçmişse de, Emevîlerden Abdulmelik zamanında bu idare, Hazar Türklerinin ardı arası durmayan akın ve karışı koymalarına göre tutunabilmişti. Az sonra Araplar, iklimine dayanamadıkları bu bölgeyi Maverâünnehir ve Horasandan gelme müslüman Türk başbuğ ve askerlerine bıraktılar. Bu sırada Erivan yanında ki Debil — Divin emirliğine hep Oğuz boyları hakim idiler ki Dede Korkut kitabındaki hikâyeler bu zamana aittir, bu Debil emirliği Kars bölgesine de hakim idi (Bu çağda, yeni Oğuzlar diyeceğimiz Türk menler Kars bölgesine yerleşmeğe başladığı gibi, bedevî Araplar önünde savaşta savaşa kuzeye yayılan Kürt boylarımız da bu sırada Aras — Kür boyuna gelmeğe başlamışlardı.)		
Abbaslı halifesi Mütevekkil zamanında ki karışıklıkta isyan ederek, beylik alan eski Bağrat Türkleri ocağından Şempat [Sumbat] bey ile başlayan Bağratlılar idaresi.....	855—1045	190
(Bağratlılar ve Kars bölgesinin çoğu yerlileri bu sıra Hıristiyan olduğundan, İslamlığı benimseyenler de tanassur ettiler, Bağrat beyliği önce Pekran, sonra da Kamsarakanlılar elindeki Anı'yı başşehir yaptılar, 928 veya 962 den itibaren de Karsta erkin bir Bağrat beyliği kurulmuştu.)		
Bizans imparatorluğunun, anayurttan gelen Selçuklu akınlarına karşı koymak için Kaldiyi son olarak istilâ ve kalelerini berkleştirmek ve korumakla geçen idaresi	1045—1058	13
(Bu sırada 1047 de Erzurum ve 1053 de de iik olarak Karsı Selçuklular almıştır.)		

Hakimiyet

Hakim veya idare edenlerin menşee ve adı	çağı	yılı
Karsın zaplı ile Anının alınması arasın da geçen Selçuklu ordu idaresi.....	1058—1064	6
Selçuklu hakamı büyük Alp Arslanın Anı'yı alarak, yararlık göstermiş olan yerli başbuğlardan Gencedeki Şeddat Türkleri hanlığına bağlı Debil beyi Ebis sevar oğlu Menuçehre vermesi ile başlayan Anı Şeddatları idaresi.....	1064—1215	151
(Anı Şeddat hanlığı, Kağızman Aladağı—Üç Tepeler ve Yahnılar ile Kars bölgesinin orta ve batısına hakim olan Saltıklılar hanlığından ayrılırdı) (Emeviler çağında Kars bölgesine yerleşmeğe başlayan Oğuz —Türkmenlerin çoğu, bu Selçuklu akını sırasında gelmişlerdir.) Erzurumda yeniden hükümete geçen yerli (Kaldi) lerden Saltıklılar idaresi.....	* 1047—1200	153
(Rize, İspir, Bayburt, Tercan, Erzurum, Pasen, Micingert, Bardız ve Kars bölgesine hakim olan Saltıklılar; Aladağ ve Yahnılar ile Şeddatlılarla sınırdas olup; ortak düşmanları olan Bağrat hanları idaresindeki hırslıyan Gürcülere birlikte karşı koymuşlardır.) (Bu çağda Gürcüler, 1124—1125 te Anı'yı, 1153 te Karsı 1161 de Anı'yı—1163 e dek—ve Erzurumu, 1174 te Anı'yı istilâ etmişlerdir, Fakat her defasında geri vererek çekilmeğe mecbur kalmışlardır. 1153 te Gürcülerin bozduğu Karsı Saltıklılar yeniden şeneltmişlerdir.) Anadolu Selçuklularını idaresi.....	1200—1225	25
(Bu çağda kraliçe Tamara idaresindeki Gürcüler, 1208 de Anı ve Karsı istilâ ettiler ki bu son istilanın Tamarın ölümüne (1212) dek sürdüğü sanılıyor.) Celâlettin Mengeberti idaresindeki Harzemliler ordusunun akınlarıyla başlayan Harzemliler idaresi.....	1225—1230	5
Alâeddin Keykubatın idaresinde yeni-		

den başlayan Selçuklu idaresi.....	1230—1239	9
Başbuğ Çarmagan Noyin idaresindeki Mogol ordusunun Anı ve Karsı almasıyla başlayan Mogollar idaresi.....	1239—1256	17

Sarıkamışmı - Kızılkamışmı?

Uyuyordu mevcudat suların ninuisile,
Susan kuş seslerinin arzdan silintisile,
Seslenen kulakları, sükût dolduruyordu.
SARIKAMIŞ öntünde üç beş a kadaş durdu,
Karartıyordu yeri muhatı olan çamlık,
Yıldızlar kapalıydı, sessiz gökte karanlık...
Kat kat zılam içinde yanan elektrikler,
Dinlenen gariplere bu yabancı gedikler,
Üzerinde birer nur mışsa'lesi gibiydi
Yolculardan birisi:

“Konuşsanız â,” dedi

—Âh şu yanan lâmbalar karanlıklar içinde;
—Henüz murad almayan o mağrur gençliğinde—
SARIKAMIŞ uğruna yok olan kardaşımı
Bana hatırlattı da, yaktı derd ataşımı...
—Hepimizin burada binlerce vatandaşı
Üzerlerine, yağdı ölümün kahhar taşı..
—Binlercesi de: nolu? Bilirmisiniz acep?
Zalim düşüncelerle dağda boğuldular hep..
—Neden yeni çamların dikenleri kırmızı;
Neden çiçekler hep al? sanki birer harp kızı!.
Karanlıkta gözüm batıyor bu seçkinlik,
İleride bir yer var,
—Kan içmiş bir ekinlik.
—Kanla, canla yüğüldü bu civarın toprağı,
Dağlarda sünbüllerin eskiden mor yaprağı,
Şimdi bütün al oldu, çamlar al diken verdi,
Binlerce canı yiyen bu yerin adı bence
SARIKAMIŞ tan ise (Kızıl) olsun bu gece..

15. 7. 1929 Sarıkamış

Niyazi Sabri ERGÜL

“Karşı genç şairlerimizden olan Niyazi, bu şiirini daha or taokulda ve 6 dan 7 ye geçmişken yazmıştır., DOĞUŞ

Halkiyat:

Karsa söylenen tapsırmaz şiiirler

II

Türküler, koşmalar, mayalar, destanlar

Derleyen: K. Kırzı

—Geçen Sayıdan—

Büyük Harbin başlangıcında Türkiyede Seferberliğin ilân edildiğini duyan karşılığın duası:

(9)

Gece, gündüz sana budur duamız:
Mevlâm bu Urusdan kurtar isiamı..
Yandık zuluru, hicran, gam ataşında,
Mevlâm bu Urusdan kurtar islami..

Karsı helâset bu zalim elinden
Canfida şerinden, kâfir felinden [fi'linden]
Hasretde çok koyma, etme yolundan,
Mevlâm bu Urusdan kurtar islami:

Zavali ver Beniâsfer olana,
Nüsret müyesser et ehli imana,
Bağışla bizleri gözel Kur'ana
Mevlâm bu Urusdan kurtar islami

Alosmana ver kuveti, şevketi,
Galib olsun her düşmana râyeti,
Urusi tarımar et nahayeti,
Mevlâm bu Urusdan kurtar islami..

Üçüncü Orduya arzı çekeriz,
İnşallâh büşmanın kaddin bükeriz,
El ele verincez dağlar sökeriz,
Mevlâm bu Urusdan kurtar islami..

Sarıkamış kavgasının başında, Türk ordusunun Selim ovasına ve Ardahana kış günü yaptığı sarkma ve taarruzda muvaffak olması; Rusları son derece korkutmuş, hıristiyan (Rum

Ermeni, Nemis, v. s. gibi) tabaa "birbirine karışıp, ürkerken karşılığın açığa vuramadıkları sevinç ve şadlıklarının sonu yoktu. Sonunu bulamadığım şu destan 1915 yılının ilk günlerindeki Türkün çok sürmeyen çöşkun şadlığına aittir:

(10)

*Mevlânın ehsani çoktur sayılmaz,
Açtı ikbalımız. yıldıza gel bak.
Koçak Türk eyledi Urusu naçar,
Zemheride olan bu yaza gel bak!*

*Ordu geldi Sarkamışa yetişdi,
Urusun etegi Karsda tutuşdi,
Kâfir olan birbirine katışdı,
Boşatdı Ravani Tiflize gel bak..*

*Yaşa Enver Paşa ordu serdari,
Urusun ömrünü eyledi yari ,
"Alındı Ardahan ", müjde haberi,
Donatdı cihani, sen bize gel bak..*

Doğuşun Temmuz sayısından sonra, Karsa söylenmiş olan aşağıdaki menî ve bayatları, yeniden derlediğimden, ek olarak yazıyorum.

1855 de Kırım savaşı sırasında, altı aylık kuşatma, kavga, hastalık ve açlık yüzünden, her evden 3-5 cenaze çıktığı sıralarda söylenmiştir:

(1)

Bu Karsın halına bak Dolan da dalına bak
Moskof sarmış dört yani Kesilmiş yoluna bak

(2)

Bu Karsın başı kanli Toprağı daşı kanli
Kavuşanın zerbinden Güli haşhaşı kanli

(3)

Bu Karsın duvarları Bırakmaz everleri
Kavuşanın zerbinden Kan akar puvarları

(4)

Bu Karsın yoncaları Nezikedir incele-i
Sanasın doli düşdi Kırıldı goncalari

(5)

Bu Karsın toyuna gel Şivannan vayına gel
Sebi sübyan töküldi Çayının boyuna gel

(6)

Karsın ocağı söndi Külli verana döndi
Khorel (kolera) elinden şenlik On iken bire endi

Karsa şen günlerde söylenenlerden:

(7)

Karsın kalasi yuca İçinde âlim hoca
Karsdan bir güzel alan Zehmetsiz gider Haca

(8)

Karsın Kala ensesi Gelir değirmau sesi
Burayamı yığılmış Gözel olanlar hasi

(9)

Karsın ovası düzdür Gökçek ayi kirezdir
Gözeller tellâl olmuş Sattığı cilve nazdır

(10)

Gelir isen Karsa bak Gelen geçen varsa bak
Has bahçanın gülünü Yara versem her sabah

(11)

Karsın içi ocaktır Gülü kucak kucaktır
Kaleiçinden kız alan Cenneti bulacaktır

mahallelere söylenenlerden:

(12)

Kalaiçi yollari Alçak ulçak kollari
Mendil alim süpürüm Yarım gelen yollari

(13)

Çukur mehle çukurda Bir yarım vardır orda
Her kim müjde getirse Oni düsmesin derde

(14)

Bu çay darçına benzer Ağkök darçına benzer
Bayram paşa kızları Ağ gögerçine benzer

Kars köyelerine söylenen meni ve tekerlemelerden:

(15)

Dağ başında Tekneli Tekneye gül ekmeli
El oğlunun derdini Ölene tek çekmeli

(16)

Mezreden Çamçavuşa Esker dolar kovuşa
Ben yarım kavuşdum Bütdün hasret kovuşa

17

18

Mamaş yediği lavaş Ağbaba ağlar baba
19 20

Benduvan adaları Gökçektir odaları

(21)

Tatalet Kerzemet Ağa tabakayı keremet

(22)

Çakmak Cızıra Masat Kanıköy Azat
Eğyimçe Bozat Ağa kömçeği beri uzat

(23)

Akçay Ağdam Havasor Kızılçakçak Komasor
Ağaver Vağaver Ağa kaşığı beri ver

Bugün askerlerimizin söylediği menilerden:

(24)

Esker oldum ben Karsda Birinciyim her dersde
Unudamam ben sizi Kulaklarım havasda

(25)

Karsda esgerlik hoşdur Tâlim ne güzel işdir
Bir yüzbaşımız var ki Bize kardaşdan baştır

Kağızman ve Iğdırda Aras ırmağına söylenenler:

(26)

Araz Araz han Araz Bingölden kalkan Araz
Âleme yolun oldi Bene eyledin garaz

(27)

Araza bak buza bak Suyu giden kıza bak
Kız mevlâyı seversen Yüzün dönder bize bak

(28)

Araz dağı buz dağı Duman aldı tez dağı
Ele (öyle) bir yar sevdimki Eski yara göz dağı

(29)

Arazi Buz bağladı Yani yarpız bağladı
Bir eve konak oldum Atımı kız bağladı

- (30)
 Araz olim bulanim Köpük olim dolanim
 Yar elime geçende Abdal olim dolanim
- (31)
 Arazın adaları Nazlı yar odaları
 Yarına kurban olsun O Kulp'un gedeleri
- (32)
 Araz üstünde pus var Çisgin dumandır pus var
 Heber eyien o yara Kağızmanda mapıs var
- (33)
 Arazın gemisine Tel vurum hamısına
 Düşmanınım balası Kalmasın emisine
- (34)
 Arazı geçen de var Suyunı içen de var
 Çok yangunni ağlama Üreği geçen de var

— Şimdilik bitti —

K. Kırtı

Hasret VE İştihak

Bildiğim bir öлке var, esirdir şimdi,
 Anadan ayrılmış bir kuzu gibi.
 Saplanmış bağına düşman süngüsü
 Sönen yuvalardan çıkmaz tüstüsü.

Ötmez dağlarında şakrak keklikler
 Sürgüne gideni analar berler.
 Sinende yarayı sarabilseydim,
 Âh yarana Yurdum melhem olsaydım.

A. Akçaylı

Kurtuluş Savaşı Tarihimizde Önemli bir noktanın aydınlatılması

Oltu, 1918 yılı başından 1920 Haziranında ordumuzun gelişine dek yerli kuvvetlerimizin koruma ve idaresile hiçbir Ermeni işgal ve istilâsına uğramamıştır.

Yasin Akdağ

Bay Tahran Tokerin "Kars Siyasal Tarihi" adındaki risalesini [*] okuduğum vakit, Oltu hakkında şöyle bir bilgi verdiğini gördüm: "Bu sıralarda idi ki Ermeniler haziran ayı içinde Oltuda yerli Türk idaresini bastı ve istilâ suretile işgal etmişler ve o havaliyi zaptetmişlerdir...."

Bu kayıt yanlıştır. 1918 yılı başında Oltu ermenilerden temizlendikten sonra Anavatana kavuşuncaya kadar istiklâlini muhafaza etmiş ve buraya hiç bir düşman girememiştir.

Oltunun Anavatana kavuşması uğrunda yapılan mücadelenin başından sonuna kadar içinde bulunduğumdan; bilgilerime ve o zamana ait muhabere, karar ve sair evraki müsbiteye dayanarak Oltunun yakın tarihini kaleme almaktayım. Bu tarihin bitirilmesi ve neşri için biraz zamana ihtiyaç olduğundan; o vakte kadar Oltu hakkında verilen bilgilerin yanlış bir esas üzerine yürütülmemesi ve Ermeniler tarafından zapt edildiği hakkındaki yanlışlığın düzeltilmesi için, Oltunun yakın tarihinin hulâsasını bildirmeği lüzumlu görüyorum.

*

1917 Yılında Rusyadaki inkilâptan sonra Rus ordusunun dahile çekilmesi üzerine, bütün cephele ve mahalli idare Ermeni kuvvetlerinin eline geçmekte idi. Ermeniler, bu vaziyette gitgide kuvvetleştikleri taktirde, Oltu Türklerinin akibetlerinin de çok fena olacağı sezilmiş ve gizli olarak bir "İslam Komitesi", teşkil edilmiştir. Bu gizli komite; büyük ekseriyeti Türk olan Oltu sancağında halkı uyandırmıştır. Komite, gerek para ile ve gerek teşkil ettiği çeteleri vasıtasile silâh tedarik ederek, halkı silâhlandırmış ve 27-2- Kânun-1918 de bu

[*] Tahran Toker; Kars Siyasal Tarihi, 1938 Kars Basımevi; küçücük (9 x 15 cm) kitada 19 sayfa fiatı 7,5 kuruş (bu kayıt, sayfa 14-15 de dir.)

kuvvetler Oltuyu ihata etmiş ve muarız vaziyet gösteren Ermeni kuvvetleri idaresini dağıtmıştır. Depolarda bulunan silâhlarla halkın mühim bir kısmı daha silâhlandırıldıktan ve lâzım gelen teşkilât yapıldıktan sonra, Ermeni kuvvetlerinin elinden alınan silâhların bir kısmı yine kendilerine iade edilmişti. Yapılan anlaşmaya göre, Ermenilerin tekrar teşkil ettikleri bölüklerle merkezdeki Türk bölüğü, müştereken az zaman, beraberce Oltunun idare ve âsaişini temin etmiştir.

1918 yılı Mart ayı iptidasında Ermenilerin idaresinde bulunan Narman [İd] kazasının kurtarılması için, Oltu kuvvetlerinin büyük kısmı Narman [İd] ve Şekerli üzerine gönderilmiş, ve az kısmı ise Oltuda bırakılmıştı. Narman [İd] ve Şekerlide üç gün süren muharebeden sonra Ermeniler koğulmuşlardır. Aynı zamanda, Oltuda âsaiş için tutulan iki cins kuvvetten Ermeni bölüğünün kaldırılması ve ellerindeki silâhların terk ve Oltunun temamilen Türk muhafazasına teslimi talep edilmişti. Ermenilerin bir kısmı itaat etmeyip, silâhlı olarak kasabadan çıkmış ve kasabanın şimal tarafındaki yüksek tepeleri tutmuşlardır. Bunların yardımlarına, arkalarında bulunan Tamrut ve Cücürüs köyleri Ermenileri de gelmişlerdir. Tepeleri tutan Ermenilerin "silâh kullanmamaları ve teslim olmaları," için Ermenilerden ve Türklerden muhtelif heyetler, ve bilâhare de Ermeni papası başta olmak üzere bir Ermeni ruhanî heyeti gönderilmişti.

Her giden heyet, dağa çıkanların red cevabını getiriyordu. İkinciye yakın 2- Mart 1918 taarruza geçilmiş ve az zaman zarfında Ermeniler buldukları tepelerden geri atılmış ve Tamrut ile Cücürüs köyleri zaptedilmişti. Ormanlara iltica eden Ermeniler ertesi gün gelip silâhlarını teslim etmişlerdir. Ellerinden silâhı alınan Ermeniler, hiç bir ceza ve cefa görmeden serbestçe köylerine bırakılmışlardır.

Emniyet vermeyen bu vaziyet üzerine, tekrar bir vakaya meydan bırakmamak için 12 Mart 1918 de şehirdeki bütün Ermeniler toplattırılarak sınır dışı edildiler.

1918 yılı Mart ayı sonlarında, Bay Mürsel Komutasındaki 5. ci Kafkas fırkası Oltuya girmiş ve daha ileri yürümüştür.

1918 yılı Sonbaharında malûm olan mütareke mucibi, Türk ordusunun 1914 hududuna çekilmesi üzerine, merkezi Kars olmak üzere "Cenubi Garbî Kafkas Hükümeti," teşekkül etmiş ve Oltu bir sancak halinde bu yerli hükümet hududuna girmişti. 1919 senesi Nisan 16 da İngilizler tarafından Karsın zabtı ve Şûra Hükümetinin kaldırılması üzerine, mücadeleye

devam etmek üzere Oltuda Millî idare kurulmuş ve Sancak hudutları yerli Türk kuvveti ile tutulmuştu. Bu vaziyette iken, İngilizlerin askerî murahhasları ve diğer heyetler müteaddit defa Oltuya gelmiş, ve Oltunun Ermenilere teslimini talep edilmişlerdir. Bu talepler, sureti katiyede reddedilmekte ve Ermenilere karşı sonuna kadar mücadele edileceği bildirilmekte idi.

Oltu Hükümeti hudutlarında, Ermeni, Rum ve Gürcü kuvvetleriyle çarpışmalar ve tehdit mahiyetinde muhabereleler oluyordu. Bu vaziyet bozulmadan 1920 yılı Haziran ayına kadar muhafaza edildi. Bu ay içinde Ermeniler taarruza geçerek Pancurot yaylasından [Kağıdağ] Penek köyüne inmiş ve Kosor vadisinde bulunan kuvvetlerimizin arkasını kesmişlerdir. Bu vadede kalan kuvvetlerimiz, ağırlıklarını bırakarak Bardız suyu deresinden ve Kerkiluh köyünden aşmış, yeniden cephe alan millî kuvvetlerimize İsrail çiftliğinde iltihak etmişlerdir. Yerli kuvvetlerin yardımına Bay Atuf komutasındaki 8. alay gelmiş ve durum daha sağlam bir hale girmişti.

Ermeni kuvvetleri Alıcuk köyü ile Baskut dağı [İsmail Çavuş tepesi] hattında bulunuyorlardı. Ermeni kuvvetleri komutanı general Mazmanof, karargâhını Alıcuk köyü bağlarında çadırda kurmuştu. Bu cepheden taarruza geçilmiş ve Ermeniler ilelebet yurdumuzdan kovulmuştur. Mazmanof canını zor kurtarmış ise de bilâhare intihar ettiği haber alınmıştır.

Şu halde "Ermeni taarruzu," doğru ise de «Oltunun zaptı», yanlışdır; ve Ermeniler ancak Alıcuk köyüne kadar gelmişler, ve buraya kadar mezalim icra etmişlerdir.

Oltunun kurtuluş mücadelesinde, çok meraklı ve kayde değer safahat vardır. Şimdiye kadar kapalı bulunan bu hadisatın tarihi okuyucularımıza yakında sunulacaktır.

Şark Hd. Tercümanı
Yasin AKDAĞ

Bir Muallimin Notları:

Birinci sınıfta ilk gün

İsmet Aytakin Kültür

— Hişt Muallim amuca!
— Ne istiyorsun çocuğum?

Gözleri sulu sulu, dudaklarını büke büke ağlamağa başladı.

— Anneme gideceğim.
— Aa olurmu hiç, hanı sen okula, okumağa gelmedin miydi ?

Ellerile gözlerini uğuştura uğuştura :

— Ee geldim ama şimdi annemi istiyorum. Hem o bana çok geç kalma demişti de.

Onun çenesini okşayarak elinden tuttum; yerine o turttum. İçini çeke çeke sağına soluna ürkek ürkek bakınmağa başladı.

Onu yatıştırdığım bir sırada pantolonumdan çeken mini mini bir eli yakaladım !

— İsmet beyamuca!
— Ne var yavrum ?
— Benim başım ağrıyor, eve gideceğim olurmu ?

Saçlarını okşayarak:
— Oo daha sen yeni geldin. Hem de okula geldin

diye ne kadar seviyordun.

Sözümü bitirmeden feriyadı kopardı. Annesi de onun zaten istemeye istemeye geldiğini bildiğini için okuldan ayrılma mıştı bile.

Çocuğu elinden tutarak dışarı çıkardım ve ona

— Bugün senin dersin bitti. Anladın mı ? Haydi bırakalım ağlamadan annenin yanına git, o seni dışarda bekliyor.

Ve sıkı sıkı tenbih ettim :

— Yarın geleceksin de değil mi ? Akşam dersini hem çok çalış haydi.

Çocuk, kovalanıyormuş gibi telâşlı telâşlı arkasına bakmadan yolu tuttu.

Derhal suratımı astım. Kaşlarımı çattım ve çocuklara dönerek :

— Bu giden arkadaşının zın adı ne idi dedim.

Hep birden bağıştılar :
— Altan

— Ha.. Ben onunla küstüm. O bizi bıraktı, gitti Halbuki ne var gidecek de-

ğilmi? Bakın ne güzel sınıfımız var, geniş bahçemiz var; orada sizinle ne güzel oyunlar oynayacağız. Değil mi? Haydın isterseniz sizinle hep beraber okulumuzu gezelim.

Mini mini bir çocuk eli le zorla kaldırdığı çantasını göstererek:

Bak benim çantama ben mektebi seviyorum. Eve gitmeyeceğim dedi.

Bunu duyan diğer çocuklar da bağıştılar:

— Ben de

— Ben de

— Ben de seviyorum.

Sesler yavaşladığı bir sırada bir çocuk sordu:

— Muallim amuca! Evi mize ne zaman gideceğiz?

— Birazdan zil çalacak bahçeye oynamağa gideceğiz, sonra yine sınıfımıza masal söylemeğe geleceğiz. Sonra yine zil çalacak. O zaman evve...

Okulu gezmek için sınıftan çıktığımız bir sırada hep bir ağızdan sormağa başladılar:

— Evemi?

— Evemi muallim amuca?

— Evemi İsmet bey ?

— Eve değil çocuklar,

okulumuzu gezmeye gidiyoruz değil mi?

Ve o gün, her zil çalıştı bu "Eve," mi kelimesini tekrarladılar.

Sınıftan çıktığımızda bütün çocuklarda bir sevinç belirdi. Hepsini etrafıma uğuştüler, bahçeye çıktık.

Birisi yanıma sokuldu çekotimden çekerek:

— Hişt teyze, Muallim amuce şu çocuk yok mu?

Kalabalığa karışmayan, en geride bir tavşan hassa siyetile tetikte duran, sümükleri akmış, elleri cebinde bir çocuğu gösteriyordu.

— Bu yok mu!

— E kim o ?

— O Yahudi ya.. Bizim muhallede. Mişon o.

Bütün dikkatle daima beni tetkik eden Mişon kendisine birdenbire dikkatle baktığını görünce sarardı. Ellerini ceplerinden çıkardı. Ve ağlamağa başladı. Ben onun korktuğunu görünce kendisile fazla meşgul olmadan, çocukları sınıfına doğru yürüttüm; geride Mişon durmadan ağlayordu. Göz yaşları sümüklerine karışmış, suratı

kip kırmızı olmuş bir hal de idi. Onu geçmeye götürmelerini söyledim. İki çocuk onun yanına koştu lar, Mişon, çocukları kendisini tutmak için gönderdiğimi zannederek büsbütün çığılığı artırdı. Çocukları geri çağırttım. O belki yalnız kalmakla avuna caktı.

Çocuklarla bütün sınıfları gezdik. Başöğretmen odasını, kooperatifi, bahçeyi bir bir dolaştık. Bana sağdan soldan binlerce sual yağıyordu:

- Muallim beybu ne ?
 - Harita.
 - Harita, elişi değilmi?
 - Çocuklar bu öğretmeni tanıyormusunuz?
 - Müdür bey o.
 - Ne iş yapıyor burda?
- Birisi atıldı ve yüksek sesle :

— O buradın kapıya bakar kimse kaçmasın diye.

**

Sınıfa döndüğümüz vakitte bir yer kapışması oldu. Kimisinin şapkası yere düşmüş ağlayarak aramakta Kimisi yerinin kapıldığından şikâyetle, Kimisi parasını düşürmüş, bir vızıltı halinde.

Onları yerlerine oturttum. Sınıfta biraz durgunluk hasıl oldu. Fakat tam o esnada en küçüklerden birisi bir elile çantasını tutmuş, diğer elile de şapkasını, suratını asmış bir karışık kapıya doğru yürüyordu:

— Çocuklar çok bağırıyorlar, kafam ağrıyor. Hem annemi özledim.

Kendi kendine kararını vermişti. Kapıyı aştım. Gitti. Çocuklar birbirleriyle bağıra bağıra konuşuyorlar. Kimisinin ağzında kocaman bir sakız durmadan çiğniyor, kimisinin elinde bir değnek şekeri ağzı burunu kip kırmızı olmuş. Bir kısmı ise hiç seslerini çıkarmıyorlar, durmadan gözleriyle beni tâkip ediyorlar.

— E çocuklar sizinle biraz konuşmak istiyorum. Söyleyin bakayım bana "Cumhuriyet," ne demektir.

Hepsi birden bağıştılar.

— Marş ma ş şarkı.

Bir iki çocuk da yavaş yavaş söylenmeğe başladılar: "Çıktık açık alında..."

— Peki siz en fazla kimseden korkarsınız?

— Hırsızdan

— Polisten

— Bekçiden

— Neye?

— Tabancası var.

— En gerideki bir çocuk atıldı:

— İtfaiye otomobilinden.

— Neye ondan korkuyor sun ?

— O durmaz, çigner...

— Siz buraya ne yapmağa geldiniz?

— Okumak, yazmak öğrenmeğe.

— Sonra ne olacak?

— Adam olacağız, ekmek parası çıkaracağız

Dışarıdan mütemadiyen bir çocuk vızıltısı geliyordu: Bu çocuk sınıfa girmiyordu. Annesinin sıkı sıkı koluna sarılmış ağlıyordu, Okumak, yazmak bilmiyor muş, içeri girdiği takdirde onu dayaktan gebertirlermiş Annesi mütemadiyen kandırmakta.

**

Sınıfta bugün bu konuş

malar esnasında dikkat ettim bir kişi yoktu. Etrafa bakındım. Giden çocuklardan mâda yine bir kişi eksik... Mişon yok, kaçmış sınıfta daha bir çok şeyler konuştuk. Masallar söyledik Teneffüse çıktığımız zaman bahçede annesinin etekleri ne sarılmış Mişon duruyordu. Beni görünce daha fazla telâşlandı. Fakat annesi onu bileğinden sıkıca kavramıştı.

Yanlarına sokulduğum vakit annesi telâşlı telâşlı ve çıkışır gibi:

— Nasıl oluyor öğretmen efendi: Siz Mişonu dövüyor sunuz vallahi zorla getirdim, gelmeyordu.

— Onu döven yok madam dedim. Hem dövdüğü mü neden anladınız?

— Dayaktan donuna işemiş de..

Ankara

İsmte Aytekin KÜLTÜR

Kars İline söylenmiş şüirlerden:

Bariş ve Şen günlerde söylenenler

F. Saltkan

1930 baharında Afyondan sılası Poshova gelen aşık Zülâli, Ardahana aşağıdaki destanı söylemiştir. (Sonu henüz bulunamadı.)

Ardahan Destanı

Bahar mevsiminde pus ile duman
Olmasaydın, yoktur eŐin Ardahan.
Ahalin savukdan eder elâman,
Her haçanki başlar kiŐin Ardahan..

İnsanların donar ne dem kiŐ basdı,
Bakarsın kar, tipi yolları kesdi,
Yüz liraya çıkar bir tilki postu,
Keçe küllâh geyer başın Ardahan..

Yazbaşında seller ener dağından,
Arabalar çıkmaz su yatağından;
Beygirler atlamaz yol batağından,
Tezeden yapılsa ŐoŐun Ardahan..

Mahkemen kapısı mahşere dönmüŐ
MubaŐirler çağırmadan osanmış
Zavallı hakimın damağı dinmiş,
Yokmu bundan başka iŐin Ardahan..

Sermayedar ile aranız yoktur,
Ehtibar bulmağa çaranız yoktur,
Hanıya efendim, paranız yoktur,
Bu fena halların düŐün Ardahan..

İrmağın koyulmuş pek hazin akar,
Lâleler, çiçekler menemŐe kokar,

Yaz gelir manzaran âlemi yakar,
Ne gözeldir dağın, daŐın Ardahan..

DüŐmanların Millî Harpta bozulmuş,
Bütün tarihlere ünün yazılmış,
Ruslar zencirinden boynun çözülmüŐ,
Őükür gelmiş Türk kardaŐın Ardahan..

Ardahanın (AŞağı Zurmal köyünden ve bugün 68 yaŐında bulunan aşık Mahzunî (adı Molla Dursundur), Yukarı Poshov köylerinden çok sevdiğı (Cacun) için aşağıdaki destanı koŐmuŐtur. 1936 baharında söylenen bu destanda, Cacunda bir zamanlar sipahilik eden „beratlı beyler, fermanlı ağalar,“ da anlatılmaktadır:

Cacun Destanı

Arzuladım seni görmeğe geldim,
Her kapında vardır söğüdüñ Cacun..
KonuŐması, Őerefeti hoŐ geldi,
Yuvadan alınmış öğüdüñ Cacun..

Bir olmaz adamın talâhi, bahdi,
Bir kararda kalmaz tacile tahdi,
Devri zaman geçdi, ehtibar kakdi [kaikdi],
Bir zaman beratlı beg idin Cacun..

Ala çiçek türlü renge girmişsin,
Neçe bele yüz bin bahar görmüŐsün,
Na zamandan beri Şenlik kurmuŐsun,
Kaç kere yıkıldın? peg idin Cacun..

Kıblaya kurulmuş bağı, bahçası,
Badele'ye barabardır meyvası,
Erenlerin vardır sende duvası,
Yazılmış fermanlı yegidin Cacun..

Sadık Ağa sende hanadar başı,
Sufrası meydanda nemeti, aŐı,

Duz, ekmeğin bülmez, asılsız kişi,
Yapılmış yıkılmaz bünyadın Cacun..

MAHZUNÎ halince bir edna kuldur,
Sarfeyle gevherin âleme büldür,
Suyun, tarikatın namazın boldur,
Ehtibarlı gördüm igidin Cacun..

—Bitmedi—

Iğdır

SÜRME Lİ ÇUKURU adla an evel,
Çok eski Türk yurdu bellidir Iğdır..
Bağı, bahçaları cennete bedel,
Doğrusu cennetin yoludur Iğdır..

Sürmeli Iğdırım altınla dolu,
Yetiştirir bol bol herbir mahsulü,
Her yana serf olur parası, pulu,
Şark ellerinin bir gülüdür Iğdır..

Bir yandan ucalan Ağrıdır sağı,
Bir yanında yaşıl bahçası, bağı,
Bir yanında açar bayaz panbuğu,
Atın ile gümüş elidir Iğdır..

Doğunun çiçeği kırmızı, sarı,
Yaz olanda çıkar dağa maldarı,
Alması, armıdı, heyvası, narı,
Türlü yemişlerle doludur Iğdır..

Arpa, buğda ile dolur bucağı,
Çeltiği doldurur anbar otağı,
Bu güzel öлке ve atın yatağı;
Ekin yerlerinin boludur Iğdır..

Sevimli ovardır, hoşdur şeheri,
Kentleri, çölleri, mal, koyun yeri,

Bir yanından akar Araz neheri,
Neher bulaklı, bol suludur Iğdır..

Çalışırsak eğer; hep bizi besler,
Yerleri: "Gel meni ek!," diye sesler,
Âlât, edevatca az yardım isder,
İSMET Atamızdan, malıdır Iğdır.

28-8-1939 Musa Eyup Zeğem

"Iğdırdaki bu içli şairimizden yeni haberimiz oldu. Bugün Iğdır Belediye tahsildarı bulunan Zeğem'in tapşırması MÜSEYİP dir.."

DOĞUŞ

İçtimaî Hayatta Terbiye Halkta içtimaî terbiye, esnafta vicdanî terbiye, Memurda idarî terbiye

—3—

M. Ali Özataç

— Geçen sayıdan —

Ahkâmi şahsiyeden mâbat :

Hiç evli olmayan kimse, evlenipte Kanunu Medeni ahkâmı dairesinde resmî nikâh yaptırmayarak âdi şekilde evlenirse buna evlenme denmez; böyle kanunsuz evlenmenin hiçbir hüküm ve itibarı olamaz. Bu şekilde evine bir karı getiren kimşenin bu hali metres hayatı vaziyetinde kalır. Binaenaleyh, böyle kanunsuz evlenmeden husule gelen çocuklar da medeni hukuktan mahrum kalırlar. Yalnız şu kadar var ki, başka bir kimse ile meşru olarak evli değilse, babaları ve babaları öldüğü takdirde onun mirasçıları usulü dairesinde ve resmî şekilde yani mahkemenin hükmile o çocukların nesebini tanıyabilirler, ve nüfus kütüğüne kayıt ve tescil ettirebilirler.

Yukarıda yazıldığı gibi, evvelce evli olmamak şarttır. Şayet, meşru olarak evvelce evli ise veya Kanunu Medenin mer'iyetinden sonra evlenmiş de evli bulunuyorsa, sonradan gayri resmî ve kanunsuz olarak aldığı karıdan hasıl olan çocukları hiçbir vechile tanımak mümkün olamaz; ve "bu çocuklar benimdir," diyerek, mahkemedan karar alamaz ve nüfusa tescil ettiremez. Yalnız, anaları üzerine kaydolunabilir,

babadan nesepleri heder olur ve babaya mirasçı olamazlar.

Bunun da başka çaresi, ancak nikâhli karısının ölümü vukua gelirse veya o nikâhli karısının hakkında mahkemeden boşanma kararı alınır, işte o zaman, o kanunsuz ve gayri resmi aldığı karının resmen nikâhını yaptırabilir. Ve işte o zaman, çocukları da tanımak ve tescil ettirmek mümkün olabilir.

Şurasını da iyi bilmeli ki, Kanunu Medenin mer'iyetinden evvel evlenmiş de nüfusa kayd ettirilmemiş ise, o eski nikâhı şahitle isbat eder ve mahkemeden ilâm alarak nüfusa kayıt yaptırabilir ise de; Kanunu madenin mer'iyetinden sonra evlenmiş ve hatta evlenme memuru veya muhtar huzur ile nikâhı yapılmış olsa bile, evlenme defterine kaydı icra edilmemişse işte bu nikâh, kanun dairesinde olduğuna rağmen bu evlenmeyi şahitle isbat etmek mümkün olamaz. İşte çok mühim cihet bu noktadır, evlenme defterine geçirilmesi şarttır: evlenme defterine geçmemişse o evlenmenin de hükümü yoktur. Meselâ: Bu veçhile nikâh yapılmış, fakal deftere geçmemiş, karı evden kaçmış ve kocasının evine gelmiyorsa; kocası mahkemeye müracaat edip karısının evine dönmesi için ihtar yapılmasını talep ve dâva etmiş olsa, evlenme defterinde veya nüfusta kayıtları olmadığı için bu nikâhı, şahitle isbat edemez ve bu talebi reddedilir. — Bitmedi—

Büyük harp başlangıcında kahraman ordumuzun (Horum Düzü) nde Ruslara karşı gösterdikleri gayret ve şecaatı vataniye üzerine:

Habbeza asker ne asker kim şecaat perveri
Kıldılar süngü ile ciyşi aduyi serseri
Her biri meydanı harb içte misali Hayderi
Görmemiş kimse bu cengi devri Âdemdenberi

Yar-ü yaveriz Hudadır şanlı ordu ileri
Kana galtan eyleyin Moskofu kalmasını biri
Var burucu düşmene rekzet hilâli ahmeri
Kimseler görmüş değildir bu gazayı ekberi

Destigir-ü hem muinizdir Resulü kibriya
Kuvvetüzzahri mühinizdir Aliyyil-Mürteza

Pişivanızda yürüyor ol sufufi evliya
Yıldırım Fatih Selimlerin cünudi erleri

Düşmene savletiniz dersi besalet gösterir
Her hücumda nusr-üti fethü beşaret gösterir
Hak sizin tevfik sizin derhal işaret gösterir
Ceddi pâki izamın siz varisi sahihleri

Ankarib âda perişan ola tâ baştan başa
Düşmenü bedhahlarınız çalsın felek taştan taşta
Kubbe-i Arşa yazılsın namınız kişver küşa
Hâki pâki vatanın ey şauli dilâverleri.

1- İkinciteşrin-1914 Karakulak Karslı Şevki Özdemir

İlim ve Bilgi

Hikmet Atalây

İlim denilen şeyle bilgi denilen şeyi birbirine karıştıranlar çok yanırlar. Kamusta aynı manayı ifade eden bu iki kelime, Felsefe ve mantika göre hiç te bir birinin müradifi değildir.

Bilgi alelâde öğrenilmiş, taallüm ve tederrüs edilmiş şeyle re denir. Halbuki ilim bir sistemdir; yani müfekeremizin, ka famızın, kendine göre bir düşünüş veya terkip ve tahlil ediş tarzıdır. Bunun içindirki, bir çok nokta nazardan bilgi âfakidir, fakat ilim enfüsidir. Âlim, tıpkı sanatkar gibi kendi mi zaccın ile müstakim doğan bir faraziye ile yola çıkar, ve nihayet bir neticeye varır. O faraziye gibi bu netice de şahsidir, yalnız, gayri şahsi olan bu mebde ile münteha arasında kat'edilen yolda maksat ve gayemize kolaylıkla vusul için kul landığımız vasıtalar ki, bize ait olmıyan bir çok tecrübele rin ve bir sürü keşiflerin mahsulüdür. İşte bunlar bilgilerdir.

Bu vasıtaları mebde ve netayice karıştıranlar (ilim herkesin malıdır, gayri şahsidir, binaen aleyh gayri millîdir, beynelmileldir) iddiasında bulunuyorlar. Halbuki gayri şahsi ve beynelmilel olan ilim değildir, bir defa daha tekrar edelim bilgidir. Avam lisanında bir mânada kullanılan bu iki ayrı şeyi, edebî lisanında ayrı ayrı ifade eden kelimeler vardır. Meselâ: (Savant—âlim) (Erudit—allâme) gibi.

Allâme o adamdır ki pek çok okumuştur, pek çok öğrenmiş tir. Fakat kendine mahsus bir mesleği yoktur, kendine mahsus bir sistemden mahrumdur. Buna mukabil olarak âlim, belki allâme derecesinde muhteşif ve mütenevvi malûmata malik değildir.

Fakat mesleğini kendi icat etmiş ve mezhebini kendi kurmuştur. Daha sarîh bir ifade ile muayyen ve hususî bir içti hade sahiptir; ve müfekkeresinin muayyen bir veçhesi, bir istikameti vardır.

Son günlerde, Doğuş mecmuasında, bu hususa temas eden ufak bir münakaşai kalemiyeye tesadüf etmiştim.

İlmî mübahasalar dolayısıyla bu yazılarımı yazmağa mecbur oldum, Tekrar ediyorum: İlim beynelmilel değildir, gayri şahsîdir, kerkesin mahdud; binaen aleyh gayri milfidir.

Başgedikler, eski öğretmenlerden
Hikmet Atalây

Genç hâlemler

Malazgert Surları

Bir gücün, bir dehanın kurmuş olduğu duvar,
Yıpranmış çehresile yükseliyor göklere,
Asırlara eş olmuş ve yosun tutmuş taşlar,
Yaralı vücut gibi serilmişlerdir yere...

Ne yaşlısınız taşlar, ne kızsınız taşlar?
Sizlerde Alpaslan'ın döktüğü kanlar mı var?...

Bir zamanlar üstünden kuş bile uçurtmayan,
Bu surlar bugün bütün güvercinler yuvası,
Nâraları tâ Arşad'ın o gün dayanan;
Kahramanın gür sesi yerine kalan yası.

Ey kuşlar, ey akşamlar yas tutan yaşlı kuşlar!
İçli içli ötmeyin bende baş dönmesi var.

Sur'un bağrında tuştan iki levhâlık yazı,
Türk'ün yapıcı olan gücünü gösteriyor;
O muazzam tarihin bize kalan enkaz,
Kızaran akşamlarda bana hüznün veriyor...

Neden kızarmış ufuk, gene cenk mi oluyor?
Malazgert'in ufkunda neden güneş soluyor?

Haykırmak istiyorum solan güneşe karşı
Fakat akşam rüzgârı "sus!", diye fısıldıyor;
Söylemek istiyorum kızıl ufka cenk marşı,
Zindanlaşan ufuktan coşkun ruhum yılıyor...

Ey yıkılmış yıpranmış ihtiyarlamış surlar!
Bu akşam ecdadımın sizlerde kanları var.

M. Ali ERMİŞ

Türk Elllerine

Ey ölkeler ölkesi şerefli babavatan;
Soldumü goncaların, veranını oldu bağın?
Bağrındaki "yara" na, sana kurban şirin can;
Dertlemi geçer günün? Tütmezmi şen ocağın?

Parçalama yüreğim için için ağlayıp;
Nasıl olsa gelirim, karlı dağlar aşarak
Sakin umudu kırma, ciğerciğim dağlayıp;
Boğacağım hınzırı, özlü kanım taşarak.

Sana kılıç çalanın kolunu koparacam;
Şerefli Bayrağımı çekecem yücelere;
Kardaşımın uğruna ölüme de varacam;
Güneşler doğacaktır karanlık gecelere!

Zaman gelir, alırım başındaki karayı;
Sası yağı bağrına saplanacak "Oklarım,"
Kızılay'ım saracak bağrındaki "yara"yı,
Yükseliyor durmadan zafer için taklarım.

Esaret zincirini elimle kıracağım;
Artık sağlam kuracam "Erkinlik ötağını",
Dönersem bu sözümünden şerefsizim, alçağım!
Türklük gene sürecek eski parlak çağımı.

Ezelden hür yaşarız; yadlar kölemiz bizim
Okumuşuz dünyaya ezeli notamızı
Kurtuluş göklerinin "güneş,, i Kâmalizim...
İlelebet, daima anarız Atamızı

Ortakapı 30-5-939 —Bir dertleşme hatırası—

M.F. Çelik

Düzeltilme :

Sayfa 11 deki Sarıkamışımı—Kızılkamışımı? şiirinde
üçüncü mısradaki "dolduruyordu,, "donduruyordu,,
olacak. Alttan üçüncü mısradan sonra şu mısra unu-
tulmuştur:

Ben harpteydim burada taşlar kandan titredi...

Sonteşrin sayımızla altıncı yıla gi-
riyoruz. Cumhuriyet ve karsın Kurtu-
luş Bayramlarımız için zengin ve ol-
gun yazılarımızı bekleyiniz.

Mes'ul Müdürü: Ferit GÜRDİLEK

Yazı İşlerine Bakan: M. Fahrettin ÇELİK

Halkevleri Dergileri Listesi

Halkevinin adı	Derginin adı	Kaç aylık olduğu
Adana	Görüşler	Aylık
Afyon	Taşpınar	"
Amasya	Yeşilirmak	"
Antalya	Türkkakdeniz	İki aylık
Arivin	Çoruh	"
Bafra	Altinyaprak	"
Balıkesir	Kaynak	Üç aylık
Burdur	Burdur	"
Bursa	Bğ Uluda	"
Çorum	Çorumlu	Aylık
Denizli	İnanç	"
Diyarbakır	Karacadağ	"
Elâziğ	Altan	"
Eminönü	Yeni Türk	"
Eminönü	Halk Bilgisi Haberleri	"
Erzurum	Atayolu	"
Eskişehir	Halkevi	"
Gaziantep	Başpınar	"
Giresun	Aksu	"
İsparta	Ün	"
İzmir	Fikirler	15 Günlük
Kars	Doğuş	Aylık
Kayseri	Erciyeş	"
Konya	Konya	"
Manisa	Gediz	"
Mersin	İçel	"
Merzifon	Taşan	"
Milâs	Yeni Milâs	"
Muğla	Muğla	"
Niğde	Akpınar	"
Niksar	Ülker	"
Samsun	19 Mayıs	"
Sinop	Dıranaz	"
Sivas	4 Eylül	"
Trabzon	İnan	"
Urla	Ocak	İki aylık
Yozgat	Bozok	15 günlük
Zonguldak	Karaelmas	Üç aylık

Bu dergilerimizi okuyup, abone olmanızı öğütteriz.

Kars ilinin bütün özelliklerini ve varlıklarını tanıtacak o-
lan ((DOĞUŞ)) a abone olunuz.

Ü L K Ü' m ü z ü sağlayıp,
KARS' in her özelliğini (Şairlerin
ramanlarını, Büyüklerini Halkiyatını, Zengin-
liğini, v.s.) tanıtacak her yazıyı ((DOĞUŞ))

Adres: Kars Halkevi Doğ

Sayı : 10 Kuruş

Yıllık Abonesi : 120 Kuruş

Kars İl Basımevi

TÜRK TARİH KURUMU

Kurum Adı: TÜRK TARİH KURUMU
Sicil No: 255.7.2/24/801986
DERGİLER DOĞUŞ KARS HALKEVİNİN AYLIK DERGİSİ V 1-5
(42-46) (1939) Markası: MARKASIZ Bulunduğu Yer: Konusu:
TÜRKÇE

